

# SLOVENSKI NAROD.

„Slovenski Narod“ velja:

| v Ljubljani na dom dostavljen | v upravnistvu prejemani:  |
|-------------------------------|---------------------------|
| celo leto . . . . . K 24—     | celo leto . . . . . K 22— |
| pol leta . . . . . 12—        | pol leta . . . . . 11—    |
| četrt leta . . . . . 6—       | četrt leta . . . . . 5:50 |
| na mesec . . . . . 2—         | na mesec . . . . . 1:90   |

Dopisi naj se frankirajo. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo: Knaflcova ulica št. 5, (v prtiljku levo), telefon št. 34.

Izdaja vsak dan sveder števila in pravnice.

Inserati veljajo: petstopenjska petletna vrsta za enkrat po 14 vin., za dvakrat po 12 vin., za trikrat ali večkrat po 10 vin. Pri večjih insercijah po dogovoru. Upravnistvu naj se pošiljajo naročnine, reklamacije, inserati itd. to je administrativne stvari.

Poznamo šteti velja 10 vinarjev.

Na pisemna naročila brez istodobne vplačila naročnine se ne ozira.

Narodna tiskarna telefon št. 85.

„Slovenski Narod“ velja po pošti:

| za Avstro-Ogrsko:         | za Nemčijo:               |
|---------------------------|---------------------------|
| celo leto . . . . . K 25— | celo leto . . . . . K 28— |
| pol leta . . . . . 13—    | pol leta . . . . . 13—    |
| četrt leta . . . . . 6:50 | četrt leta . . . . . 6:50 |
| na mesec . . . . . 2:30   | na mesec . . . . . 2:30   |

Vprašanjem glede inseratov naj se priloži za odgovor dopisnica ali znamka. Upravnistvo: Knaflcova ulica št. 5, (spodaj, dvorišče levo), telefon št. 85.

## Ljudski reševalci kot milijonski sleparji.

Na Koroškem je prišlo do velikanskega gospodarskega poloma v klerikalni stranki, prišla so na dan milijonska sleparstva, ki so jih storili klerikalni prvaki. In tem sleparjam so načelovali duhovniki in zapleten je vanje tudi celovški škof dr. Kahn.

Pod plaščem vere so se godile te milijonske goljufije, v znamenju vere so se izvajale ogromne, odvisno politično in gospodarsko in potem to ljudstvo neusmiljeno ogoljufali za ogromno vsoto. Vse za vero, dom cesarja, so trobentali ti ljudje, psovali in zaničevali vsakega, kdor ni drvel za njimi in pri tem sleparili na debelo. Vera, katoliška vera je bila tem ljudem samo sredstvo za doseg njihovih nečestnih namenov; vera jim je služila v to, da so si pridobili pri ljudstvu zaupanje, da so mogli temu ljudstvu segati v žep in mu jih izpraznjevati.

V zadnjem trenutku pa je poslegla vmes roka pravice in nastal je strahovit polom, pri katerem bodo nevedni in prezaupni kmetje izgubili milijone. Roka pravice se v Avstriji redkokdaj stegne po človeku, ki ima kolar okrog vratu. A na Koroškem se je po dolgem obotavljanju vendar le iztegnila.

Celovško državno pravdnistvo je dalo aretovati početa sirote, monsignora Kayserja, ravnatelj katoliške tiskarne in zveze klerikalnih posojilnic monsignor Weiss, bivši deželni poslanec in voditelj klerikalcev pa je pobegnil pravočasno in tako ušel aretovanju in ječi.

Premetena so bila sleparstva, ki so jih uganjali ti ljudje in v katero so zametali tudi celovškega škofa, tako da je proti njemu vložena tožba. In da bi zadolženega škofa obvarovali in rešili, ga hočejo spoznati za norec . . .

Monsignor Kayser je mnogo let beračil po vsem svetu za »kruh sv. Antona«. To se pravi: prosil je milodarov za sirote. Nabral je mnogo denarja, toda tega denarja ni obrnil v prid sirotam, nego v svojo korist. Z denarjem, darovanim za sirote, je duhovnik Kayser uganjal kupčijske

spekulacije. Monsignor Kayser se je združil z nekim italijanskim sleparjem, ki sliši na ime Palese in je z njim ustanovil celo vrsto podjetij. Imela sta kupčijo z lesem, imela sta pivovarno, imela sta hotel in imela sta premogokop. Da bi lažje sleparila, sta si izbrala sv. Antona za patrona njiju podjetij.

Firma Palese & Kayser seveda ni mogla takih podjetij voditi z lastnimi sredstvi, zakaj Palese ni imel nič, Kayser pa ravno toliko svojega. Začela sta svoje kupčije z denarjem, ki je bil nabran za sirote.

Ta denar seveda ni zadostoval in ker kupčije niso šle, sta začela slepar Palese in njegov kompanjon monsignor Kayser iskati posojil. Najeta sta posojila, kjer sta jih dobila, delala dolgove kolikor sta mogla in vse kaže, da sta že takrat mislila na uprizaritev velikanske, prave milijonske goljufije.

To milijonsko goljufijo sta tudi res uprizorila in sicer s pomočjo vrhovnega poveljnika koroških klerikalcev, bivšega poslanca monsignora Weiss. Ta mož, duša krščensko-socialnega gibanja na Koroškem, je pravi tip novodobnega klerikalca. Aroganten je in nesramen, same verosti kar brendi, pri tem pa je brezstiden hujskač in predrizen slepar. Monsignor Weiss je bil ravnatelj zveze klerikalnih posojilnic in ravnatelj katoliške tiskarne sv. Jožefa in se je z denarjem kmetijskega ljudstva udeležil sleparij svojega tovariša Kayserja.

Monsignor Kayser in njegov italijanski kompanjon Palese sta vse svoje neprincipijne kupila skoro brez denarja. Ostala sta kupnino dolžna na posestva pa najeta posojila. Na teh posestvih je bilo že vključena dolga štiri milijone, ko je monsignor Weiss posegel vmes, dasi je monsignor Weiss vedel, da so ta že s štirimi milijoni obremenjena posestva vredna v slučaju prodaje na dražbi kvečjemu en milijon, je vendar posodil na ta posestva še 1.900.000 kron, katera vsota je na rečenih posestvih intabulirana na zadnjem mestu in torej do zadnjega vinarja izgubljena. Ta denar je monsignor Weiss vzel iz zveze klerikalnih posojilnic, porabil je torej denar ubožnih kmetov, ki so svoje krvave žulje zapuili duhovniškim posojilnicam, a kar je najhuje, vzel je ta denar iz

blagajne, ne da bi bilo to dovolilo načelstvo. Lepe razmere morajo vladati v tej zvezi klerikalnih posojilnic na Koroškem, da more ravnatelj kar sam na svojo roko in za hrbtom načelstva »razposojati« milijone. Kajti monsignor Weiss je tudi pri drugih klerikalnih spekulacijah in podjetjih napravil ogromne vsote kmetijskega denarja.

Ko je monsignor Weiss »posodil« svojemu tovarišu monsignoru Kayserju 1.900.000 kron, je čisto natanko vedel, da je ves ta denar izgubljen. A »posodila« ga je vendar. Bržčas je dobil par stotisoč provizije.

Poštenjakoviča monsignor Kayser in italijanski slepar Palese imata pa tudi mnogo drugih dolgov. Da bi kar mogoče oigrali vse svoje upnike, tiste, ki so intabulirani in tiste, ki niso intabulirani, sta dala vsak dva svoja brata, ki notorično nič nimajo, in pa katoliško tiskarno intabulirati se za več kakor en milijon. Takih prekanjenih goljufov je pač težko kje dobiti.

Klerikaleci so zapletli v to stvar tudi škofa dr. Kahna. Ta je že dolgo časa v denarnih stiskah. Pred nekaj leti je dosegel, da mu je družba sv. Mohorja posodila veliko vsoto denarja. Če jo je vrnil ali ne, ne vemo; najbrž je ni vrnil, ker je ne more, a družba sv. Mohorja tega ne bo izdala. Pred nekaj časom je škof zopet od družbe sv. Mohorja zahteval veliko vsoto, a to pot je ni dobil. Škof je prevzel nekaka jamstva, podpisal menda tudi nekeke menice za svoje slepanske duhovnike, klerikalna ričevavstvijska združena zveza ga že teži in da bi ga rešili iz teh groznih stisk ga hočejo proglasiti za norec in postaviti pod kurateljo. Če to pojde, je seveda drugo vprašanje.

Ta polom je strahovit gospodarski udarec za vse prej kakor bogato koroško deželo. Goljufije ki jih je pred nekaj leti pri posojilnici sv. Vaelava v Pragi napravil prelat Drozd, so sicer znašale tudi lepe milijone, a so bile kaj preproste in se ne morejo primerjati rafiniranemu sleparstvu koroških klerikalcev, izvršenim pod plaščem vere. Ta grozni slučaj kaže, koliko je zaupati klerikalcem!

## K položaju poštne ekspedijentov.

Iz osrednjega društva c. kr. poštarjev in poštne odpravnikov na Dunaju (deželna skupina za Kranjsko in Primorsko) se nam piše:

Ze v drugič se je nek poštni ekspedijent obregnil v tem listu ob svoje tovariše poštarje. Z ozirom na to, da take polemike ne spadajo v politične, temveč strokovne liste, smo prvi dopis namenoma prezrli. Ker pa ta možakar le še ne da miru, temveč nas naravnost izdaje, prodaje in izsesavanja dolži, si ne moremo kaj, da ne bi o tej vrsti poštne uslužbenec nekaj besed izpregovorili.

Dandanes že skoro v vsaki vasi zahteva ljudstvo svoj poštni urad. Da taki uradi nimajo posebnega prometa, je samoočeno razumljivo. Ves delokrog take c. kr. pošte obstoji iz par uradnih, par vojaških in ravno toliko pisem privatnih oseb; v celem mesecu je vplačanih, veliko rečeno, 50 nakaznic, toliko polonizic, oddanih 15 do 20 zamotov itd. Celoletni promet takega urada je torej tako majhen, da se mora v najnižji stopnji razpisati. Da se za tako mastno službo prosilec ne trgajo, je obsebi umevno. To službo dobi navadno kak trgovec, posestnik, učitelj, ali kdor sploh prosil.

Prvi čas pošlje takemu ekspedijentu ravnateljstvo voditelja v osebi kake aspirantije. Pri tej se navadi odpravnik to majhno pošico odpravljati, se zgleda za skušnjo in takoj imamo novopečenega tovariša. Ta tovariš je preizkušen, pa le za urad njegove vrste, in ne more postati ne oficijant, ne adjunkt in tudi poštar ne. Njemu tudi ni pošta glavni, temveč postranski zaslužek.

Imamo pa tudi ekspedijente s polno kvalifikacijo, to so tisti, kateri so prestali skušnjo za oficijante, oziroma oficijantije. Medtem, ko prvi nimajo pravice do penzije in tudi niso opravičeni, prositi za poštarska mesta, postanejo zadnji lahko zopet oficijanti, adjunkti in so opravičeni prositi za poštarska mesta. Plače imajo odpravniki od 600 K do 1300 K, oziroma, če je urad z brzojavom kombiniran, od 750 do 1500 kron. Vrhu tega dobe še uradni pav-

šal od 125 do 300 K in pavšale za dostavljalce pisem. Da pa ne bo ekspedijent, recimo v II./6. nikoli deležen tiste plače, kakor nadpoštar v I./1. je tako gotovo in obsebi umljivo, kakor gotovo ne bo nikoli pet krav za en goš.

Komur je torej na tem, da bode deležen večje plače in je polnokvalificiran, naj zapusti majhni urad, prosil za večje in užival bo tiste udobnosti, kakor drugi, takozvani tovariši. Če bi pa vsak iz III. razreda, 6. stopnje »mehanično« napredoval do najvišje plače 3600 K, bi pač nobeden ne šel v Kranj, Kočevje itd., temveč bi vsak ostal pri svojem majhnem uradu in si mislil: Dolce far niente. Ali ni res, tovariši?

Od strani poštarjev se ekspedijentom ni obehalo in zagotavljalo ničesar, temveč pri zborovanjih le povedalo, da se je z ravno isto vlogo, kakor za poštarje, prosilo, naj se vsem ekspedijentom plače primerno izboljšajo, oni 1., 2. in 3. stopnje z dekretom nastavijo, dalje naj za slučaj bolezni in vojaškega službovanja substitucijske stroške uprava trpi, ter da se končno dovoli onim načelnikom uradov III. razreda, kateri so le za ekspedijente preizkušeni, pristop k starinskemu zavarovanju.

Vse to je obseženo v resoluciji, katero so dne 8. junija 1908 vsa na Dunaju zbrana poštarska društva podpisala in se je po en iztis izročil finančnemu in trgovinskemu ministru, ter generalnemu poštному ravnatelju pl. Wagnerju.

Od tega časa so se pritiskale pri raznih merodajnih in vplivnih gospodih nešteto krat kljube, toda kaj in koliko se bo nam dalo, o tem se ni moglo izvedeti ničesar pozitivnega, temveč je to pokazala šele naredba.

O žrtvah torej tu ni govora, pač bi jih pa rad gospod inspirator imel, ker zahteva, da naj bi okroglo 3000, večinoma v službi osivelih poštarjev na ljubo ekspedijentov celo regulacijo odklonilo.

Če ste gospod dopisnik že naivni, vsaj smešni ne bodite.

Da je ta stan regulacije potreben in vreden, stoji pribito in se osrednje društvo poštarjev in odpravnikov za novi tozadevni boj že pripravlja; dvomljivo pa je, če se bo taka regulacija dala doseči z obrekljivimi članki v političnih listih.

## LISTEK.

### O koleri na Kranjskem.

(Konec.)

Od 3. novembra nadalje se zdravniška poročila niso več izdajala, ker je bilo očito, da kolera pojema. V celem je v kranjski kronovini za kolero obolelo 1884 civilnih oseb; od teh jih je ozdravelo 1080, umrlo pa 672; kako je bilo z ostalimi 42, ki so še preko 3. novembra ostali v zdravniški oskrbi, nam poročilo ne pove.

Kakor vidimo iz podanih številk, so najbolj trpeli okraji Ljubljana (mesto), Ljubljana (okolica), Kamnik, predvsem pa okraja Lož in Planina, skozi katera so iz Italije prihajali okuženi avstrijski vojaki.

Splošno se na podlagi teh podatkov lahko reče, da je kolera zahtevala razmeroma le malo žrtev.

S početka novembra je kolera v mestu in po deželi pojenjala, zato so 3. novembra bolnice za kolero v Ljubljani razpustili. V celem so v njej zdravili 55 oseb; od teh jih je okrevalo 28, umrlo pa 27. Ostale so zdravili doma. Zadnji slučaj obolelosti se je pripetil 28. oktobra. Torej se je kolera začela z veliko vročino, prejenjala pa je, ko je nastopilo hladno vreme.

Tako je bilo leta 1866.

Prvič se je kolera pojavila na slovenski zemlji leta 1831/32, dočim je prvič prišla v Evropo leta 1829, ko je zadavljala po Rusiji, kamor so jo bili zanesli iz Azije. Tedaj je pisal »Illyrisches Blatt« (1830, 25. decembra): »O tej nalezljivi bolezni pri nas doslej še ničesar ne vemo, vendar pa nismo brez bojazni. V Peterburgu pa je zaradi »Cholera morbus« vse preplašeno in po vseh hišah kade s klorovim apnom in s tobakom, da bi se pred tem pretečim sovražnikom varovali. Sicer pa je naša vlada vse odredila, da odpomore temu zlu . . . Ni pa še dognano, ali je kolera nalezljiva, ali ni; gotovo je le to, da se najbolj širi med nižjimi ljudskimi razredi zaradi njihovega neurejenega življenja, kakor tudi zaradi njihove nesnažnosti.

Kakor vidimo, si tedaj glede odpomočkov še nič kaj niso bili na jasnem; zato je umljivo, da so v letih 1836/37 po avstrijskih deželah, zlasti pa ob adrijanskem Primorju morale hude epidemije. Dne 6. junija 1836. leta se je kolera pojavila v Postojni. Tistega dne krog poldne je namreč v Postojno dospel 2. bataljon pešpolka Rothkirch št. 12, ki je iz Italije korakal v Galicijo. Komaj so vojake spravili po hišah, že je obolelo troje mož, Židov, in sicer jih je kolera napadla s toliko silo, da so vsi trije v nekoliko urah umrli. Ta nagla

smrt je seveda med vojaki in med prebivalstvom vzbudila silen strah, »tako, da so občutljivi ljudje (sentimentale Individuen) že ob samem pogledu na trojico umrlih, zapadli koleri.« Spravili so jih morali v postelje in nekaj jih je kmalu tudi umrlo. V petih mesecih je tistega leta samo v Postojni, ki je tedaj štela 2232 duš, za kolero umrlo 95 oseb. — Dne 27. oktobra istega leta je kolera v Postojni ponehala. — Morila je po Ljubljani tembolj, ker je primanjkovalo zdravnikov. Divjala je po okraju Ribnica in po sosednih okrajih Turjak in Kočevje, po katerih je »hudo pustošila«. Med drugim je v Ribnici sami ugrabila tudi tamošnjega edinega okrajnega ranocelnika, ki je v osmih dneh umrl in mnogo vojakov pešpolka Hohenlohe št. 17. — Vobče je ob svojem prvem navalu na Evropo (1830—37) po vsej Evropi pomorila blizu en milijon ljudi.

V drugič je istotako iz Rusije navalila na Evropo v l. 1847—56. Topot je neusmiljeno divjala tudi po Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. Na Kranjsko so jo zanesli vojaki leta 1849., ko so se v velikih trumah preko Postojne vračali z italijanskih bojišč. C. kr. vojaška bolnica v Postojni, ki je štela samo pet postelj, je bila tako prenapolnjena, da se je razvil intenziven kontagij (tečni stiki), vojaškega zdravnika pa

ni bilo nobenega, tako da je moral zdraviti postojnski okrajni zdravnik dr. Vesel. Ker pa so bili, kakor smo videli, zdravstveni odnosi do skrajnosti zanemarjeni, ni čuda, da je končno za kolero obolel zdravnik dr. Vesel sam, ki je po večmesečni bolezni okrevail, in da sta za kolero umrla okrajni ranocelnik in poveljnik vojaške bolnice, nadporočnik Pellegrini. Zanimivo je, da je to pot kolera razsajala pozimi, kar je precej nenavadno. Kajti nek učenjak, ki je prestudiral 341 evropskih epidemij kolere, je dognal, da se kolera najraje pojavlja v mesecih maj do konca novembra (271 slučajev), dočim se je v zimskih mesecih (decembra do konca aprila) pojavila samo 82 krat.

V več nego polovici slučajev je morila v mesecih julij in avgust, dočim odpade na zimski čas jedva 11. del kolerinih slučajev.

Ti žalostni dogodki so končno napotili državno oblast, da je uredila dež in okr. zdravstvene komisije, kakor smo jih opisali zgoraj in da je odelimal izdajala stroge varstvene odredbe. Z ozirom na boj proti koleri sijezlasti mnogo zaslug pridobil Postojčan, zdravnik dr. K. Vesel, katerega so končno imenovali za zdravstvenega svetnika.

Vnovič je na Kranjskem izbruhnila kolera leta 1855., ko je 1200 mlč ogrskih in rumunskih »urlan-

berjev« c. kr. 62. linijskega pešpolka nadvojvoda Henrik iz Mantove preko Kranjskega korakalo v Maros-Vasarhely. Med moštvom je kolera izbruhnila že v Pordenoni in ti vojaki so jo zanesli v Logatec, kjer je divjala s toliko silo, da je ranocelnik Saurau v Logatecu ukazal prirediti zasilno bolnico.

Ko je leta 1864. tretjič navalila na Evropo, je Kranjski prizanesla, »kakor bi ne bila našla rodovitnih tal«. Kako so jo leta 1866. na Kranjsko zanesli vojaki, smo že povedali.

Od leta 1866. pa do leta 1883. se azijska kolera na Kranjskem ni več pojavila, niti ne epidemično, niti ne v posameznih slučajih.

Kako je bilo pozneje, je znano, zato o tem ne bomo razpravljali.

K sklepu nekaj tiskovnih pogreškov: deželno mejo je stražil »Cholera - Cordon« (ne Cordan); za desinfekcijo stranišča je bilo leta 1866. plačati po 2 krajcarja (ne po 2 K).

Viri za to v hitri skicirano razpravo: »Besednik« 1872; »Illyr. Blatt« 1830, 1831; »Mitth. d. hist. Ver.« 1853, 1867; »Laib. Zeitung« 1866. — Prošnja dr. Vesela na deželno vlado za podelitev mesta c. kr. deželnega zdravstvenega svetnika v muzejskem arhivu; Keesbacher: »Gesundheit in Krain«.

Fr. Kobil.



Če bode hče ekspozicije hotel in prodal, bo to le tisti ekspozicijent sam, kateri se je ljuliko, kajti postarji in njih zastopstvo tako — milo rečeno — podtikanja najodločneje od- klanjajo.

Kdor se pa čuti v društvu po- starjev a prispevkom mesečnih 70 v- narjev, za katere dobi še društveni list — izsesanega, naj le hitro iz- stopi, si snuje novo društvo, ter kri- či: »Združite se!

To je v političnih listih naša pr- va in zadnja beseda.

## Aferu s strupenimi pilu- lami pred sodiščem

Danes se je začela senziacionalna porotna obravnava o poskušnem umoru s strupenimi pilulami, kate- rega sta osumljena Fran Hladnik in njegova soproga Emilija. Zanim- anje za to obravnavo je v vseh krogih jako veliko. Vsled tega se je tudi na- bralo pred obravnavo vse polno ljud- stva, ki so zahtevali vstopnice. Ker je bilo pa število vstopnic omejeno, te- daj so bili le malokateri izvoljeni. Obravnava bo trajala najbrže štiri dni.

Predseduje deželni svetnik Vedernjak, votanti so: nadsvet- nik Travnar in svetnik pl. Lu- schan;

zapisnikar: dr. Zupanc; drž. pravdnikstvo zastopa dr. Neuper- ger.

Porotniki so: Fran Žvab, Valetin Babnik, Fran Simon, Miroslav Sertič, Aleksander Götzl, Ivan Očepek, Raimund Pečnik, Rajko Marenčič, Ivan Zenko, Oton Drelec, Al. Pelee, Josip Lavtižar, kot na- mestnik: Andrej Kregar.

Izvedenci so: dr. Schuster, dr. Plečnik, dr. Robida, ces. svetnik Franke in prof. Vesel; tolmač dr. Peternel.

Fran Hladnika zagovarja dr. Ravnihar, Emilijo Hlad- nika dr. Švigelj.

Obtoženi Fran Hladnik je po- polnoma miren in tudi mirno odgo- varja na predsednikova vprašanja. Emilija Hladnikova izgleda zelo slabo ter se ji pozna, da je mnogo pretrpela v zadnjem času.

Ko predsednik pokliče povablje- ne priče ter jih opozori na obstoječa tozadevna zakonska določila, je kot priča povabljen mati Hladnikova skoraj omedlela. Odpeljala sta jo njen soprog g. Hamerlitz in dr. Levičnik.

Na to prebere zapisnikar obtožnico.

Obtožnica je naperjena proti 1. Francu Hladniku, rojenemu dne 8. oktobra 1884 v Cerkovski vasi, pristojnemu v Logatec, katoliške vere, oženjenemu trgovcu v Trstu, sedaj v preiskovalnem zaporu, nekaznovane- mu in proti

2. Emiliji Hladnik, roj. 2. sep- tembra 1880 v Logatec, tje pristojni, kat. vere, omoženi, soprogi Franca Hladnika, nekaznovani

in se glasi:

I. Fran in Emilija Hladnik sta v namenu mater Franca Hladnika, oziroma tašče Emilije Hladnik, gos- po Marijo Hamerlitz usmrtili, s tem, da sta začetkom aprila meseca 1910. odposlala na naslov Marije Hamer- litz v Logatec strupeno tvarino (troglikovikisli barit, Kreatolmäuse- gift) kot zdravilo in pa ponarejeno, navidezno od zdravnika dr. Levični- ka pisano pismo z navodilom, naj vzame Marija Hamerlitz vsak večer 5 kosov v možnarju zdrobljenega zdravila na vodi, češ, da se bode po- tem gotovo boljše počutila in zadobi- la zopet zadostno krvi — lotila se de- janja, katero k pravemu doprinese- ju pelje, a se hudodelstvo zavratne- ga umora zgolj iz naključne nezmož- nosti in ker je tuj zadržek vmes pri- šel, ni dognalo.

II. Odposlala sta dne 19. aprila 1910. v namenu pripraviti Marijo Hamerlitz v strah in nepokoj, na njen naslov v Logatec dopisnico z grozečo vsebino: »Vsa zasledovanja bodo brezuspešna, meč osvete mora prodreti! še to leto« in narisan mrt- vaško glavo, žugala jej torej s smrt- jo in je bilo to žuganje takšno, da bi zamogla Marija Hamerlitz, glede na razmere in na znamenitost zažugane- ga zlega, po pravici v strahu biti;

III. Fran Hladnik je nadalje 1. dne 9. aprila 1910 v Trstu pod po- dobo premožnega človeka in pod zvito pretvezo, da bode prihodnje dni odpotoval v Ljubljano, kjer se bode vknužil na neko posestvo za 40.000 kron ter da bode potem plačal, izva- bil Alojziju Dolencu menično posoji- lo za — 1500 K —;

2. nadalje februarja meseca 1910, oziroma aprila meseca 1910 v Trstu v namenu Stefana Quiritti, odnosno Franca Marinka oškodova- ti na premoženju, izvalil Qui- ritti pod zvito pretvezo, da je me- nice za 500 K, katero mu je poprej Quiritti kot dolžnik pravilno podpi- sal, raztrgala, novo menico, katero

je potem na 600 K premarodil, ter pripravil Franca Marinka pod svi- to pretvezo, da je le začasno v denar- ni zadregi, ter da ima za preložen gotov tiralji 10.000 do 15.000 K, do te- ga, da je Marinek to izvaljeno tu premarjeno menico kot girant pod- pisal, valed česar je trpel Fran Ma- rinček škodo 600 K.

IV. Fran Hladnik se je majni- ka meseca v pismu, katerega je po- salal skrivaj in preiskovalnega zapo- ra Nikolaja Novaku, prizadeval pri- dobiti Nikolaja Novaka, da bi v nje- govo, Hladnikovo korist, pred sodni- jo po krivem pričal.

V. Fran Hladnik je majnika meseca pisмено skušal zapeljati Ni- kolaja Novaka in pa Jožeta Zidari- ča, da bi le-ta Petra Vodopivec in Giovannija Piacentini, podtikovaje jima hudodelstvo poskušnega za- vratnega umora na Mariji Hamer- litz, oziroma Piacentiniu tudi krivo pričevanje pred sodnijo, ovadila pre- iskovalnemu sodniku v Ljubljani, ter je njegovo nagibanje brez uspe- ha ostalo;

VI. Fran Hladnik je končno prišel v nezmožnost popolnoma ugo- diti upnikom, ter se ne more izkazati, da so ga samo nesreča brez njegove krivde, v to nezmožnost pripravile.

Zakrivila sta s tem Fran in Emilija Hladnik: ad I. hudodelstvo poskušnega zavratnega umora; ad II. hudodelstvo javne posilstvi z nevarnim pretenjem.

Fran Hladnik pa posebej še ad III. 1 in 2 hudodelstvo goljufije; ad IV. hudodelstvo goljufije; ad V. hu- dodelstvo poskušnega zapeljavanja k hudodelstvu obrekovanja; ad VI. pregrešek zoper varnost lastnine ter raj se kaznujeta Fran in Emilija Hladnik po § 138 in 34. Fran Hlad- nik tudi po § 35. kaz. zak.

### Razlogi:

Dne 3. aprila 1910 dopoldne je bil oddan na pošti v Ljubljani na na- slov Marije Hamerlitz v Logatec mal zavoj. Poštna spremnica je bila podpisana z imenom zdravnika dr. Levičnika iz Ljubljane. Hkrati je bi- lo odposlano na naslov Marije Ha- merlitz pismo, pisano in podpisano navidezno od istega dr. Levičnika s sledečo vsebino:

»Čenjena gospa!

Po pošti prilagam najbolje zdravilo ravno za Vašo bolezen, za katero sem zvedel pri g. dr. Gregori- ču, ter mi je Vas nasvetoval. Vzemite vsak večer predno se vležete 5 (pet) kosčkov, jih dobro zdrobite v možnarju, ter zavžite v kozarec z vo- do. Vam jamčim, da se bodele boljše počutili in zadobili zopet zadostno krvi. Vas pozdravljam z odličnim — spoštovanjem

Dr. Levičnik.

Dočim je Marija Hamerlitz bi- la že voljna poslušati se poslanega je dozdevnega zdravila, češ, da se noče kazati umazano napram dr. Levičniku; je mož Rudolf Hamerlitz, kateremu je žena pismo pokazala in kateremu se je stvar sumljiva dozde- vala, se ježil nasprotno čez umaza- nost zdravnikovo, ter pripravil ženo k temu, da je sprejem zavoja od po- šte odklonila. Zavoj z dozdevnim zdravilom je bil vsled tega v Ljub- ljano nazaj poslan in dr. Levičnik obveščen, da je bila njegova pošilja- tev odklonjena. Razumljivo je, da je bil dr. Levičnik ves presenečen, ker on ni odposlal ničesar na naslov Ma- rije Hamerlitz. Hkrati je dobil dr. Levičnik od Hamerlitzovih pismo v katerem se prosi pojasnila. Dr. Le- vičniku je bilo jasno, da gre tu za kako neumestno šalo ali pa celo za kak zločin.

Ovadij je zadevo državnemu pravdnikstvu in preiskava zaplenjene pošiljave je dognala, da pač ne gre za kako šalo, temveč, očitno za poskus zavratnega umora s stru- pom, kajti vsebina dotičnega zavoja je obstala iz strupene tvarine, s kate- ro se pokončujejo miši in podgane, a kateri je tudi za človeško življenje jako nevarna, ker je sposobna, za- vžita v zadostni množini, človeka usmrtili.

Dasi takoj v začetku ni bilo no- benih pravih sledov storilca, se je vendar v Ljubljani in pa v Logatec raznesel glas, da je iskati storilca le edino v osebi Franca Hladnika, sina iz prvega zakona Marije Hamerlitz.

Kajti mnogim osebam je bilo znano, da Marija Hamerlitz že leto dni ne občuje s svojim sinom, ker je proti njeni volji vzel Emilijo Tol- lazzi za ženo. Ljudje so ga poznali kot razposajenega, lahkomišljenega človeka, kateri bi bil sposoben učini- ti zločinstvo. Na drugi strani pa ni bilo najti razlogov, iskati storilca v kaki drugi osebi. Orožniške ovadbe opetovano zatrjujejo, da pride edino le Fran Hladnik kot storilec v po- šte, ker pač nihče drugi ne bi imel povoda Mariji Hamerlitz kaj takega storiti. Sum, da utegne biti Fran Hladnik odposiljatelj strupenih pi- lul se je še bolj utrdil, ko je natanč- nejša preiskava pošiljave dognala, da ima škrtalica, v kateri je bil strup shranjen, italijanski napis »campione senza valore« to je vzorec brez vrednosti. Kajti človeku je

bilo, da prihaja škrtalica iz italijan- skega kraja in Fran Hladnik je bi- val s svojo ženo že več nego leto dni v Trstu. V tej stvari se je tudi go- tova vrtila sodna preiskava ter je preiskava dognala, da je bil prvotni sum popolnoma opravičen ter da sto- rilec škrtalca ni sam Fran Hlad- nik, temveč da je v skupnem opor- zumljenja z njim sodelovala nepo- sredno njegova žena. Da pride žena kot sodelovalec in storilka v pr- vi vrsti v poštev, je jasno če se uva- žuje, da je ona takorekoč v prvi vr- sti žaljena radi nastopanja Marije Hamerlitz, napram njej. Kajti Emi- lija Tollazzi ni imela več od tistega časa pristopa v Hamerlitzovo hišo, odkar je postala zaročenka Franca Hladnika.

Da je Fran Hladnik neposred- ni povzročitelj in izvršitelj poskuš- nega zastrupljenja Marije Hamer- litz sledi pa nepobito iz izpovedbe priče Giovannija Piacentini, ki je senzal v Trstu, ter je kot tak opeto- vano občeval s Hladnikom, ki se je pečal v Trstu s različnimi kupčiji in podjetji.

Giovanni Piacentini izpove z vso odločnostjo, da je on pisal dotično baje od dr. Levičnika na Marijo Ha- merlitz odposlano pismo z navodili glede zavžitja zdravila. Pisal je to pismo Piacentini na prošnjo in v na- vzročnosti po navodilu Hladnika. Ker priča slovenščine ni več, je moral pismo prepisati po slovenski predlo- gi, katero je sestavil brezdomno Fran Hladnik sam.

Pripetile so se priči nekatere slovnične napake, katere so se popra- vile, ter je dotične popravke še zdaj poznati na pismu. Priča je tudi pisal dve vinjeti, kateri sta bili v zavo- ju in pa poštno spremnico. Pisal je Piacentini vse to, ker ni razumel vsebine in ker mu je Hladnik zatr- jeval, da gre le za šalo z neko gos- podnjo, katere ne bi smela vedeti, čegava je pisava.

Vse kar je Piacentini napisal — sredi meseca marca 1910 — je vzel k sebi Fran Hladnik. Dotično pismo dospelo je v roke Marije Ha- merlitz, vinjeti pa ste bili kakor re- čeno v zavoju, ki je bil naslovljen na Marijo Hamerlitz. Jasno je tedaj, da je vse učinil Fran Hladnik, da je vse to šlo skozi njegove roke in da je torej neposredni storilec.

Obdolženec skuša izpodbijati verodostojnost priče Piacentini, sklicuje se na to, da on, Hladnik, ne bi imel nobenega prida od smrti ma- tere, nasprotno pa, da bi mu mati, ko bi še dlje časa živel, priskočila z denarjem na pomoč; sumniči nadalje Piacentini, češ, da je na sumljiv način povpraševal njega — Hladnika — po razmerah Hamerlitzovih, ter taji končno vsako krivdo.

Preiskava ni podala prav nika- kih podatkov, ki bi opravičili kak sum glede verodostojnosti priče Piacentini. V prvi vrsti je opom- niti, da je priča pri celi stvari popol- noma neprizadeta in s Hladnikom ni imela nikoli kakšnega drugega stika, kakor v meštarskih zadevah. Izklju- čeno je torej, da bi Piacentini more- biti iz maščevalnosti tlačil Hladnika v nesrečo. Še manj pa je misliti, da bi priča to storila zgolj iz narodnega sovraštva — kakor namigava obdol- ženec v nekem pismu, o katerem se bode še obširneje govorilo, ker je to- lika hudobija pač nemogoča, zlasti pri Piacentiniu, ki je znan kot do- ber človek. On je sicer vdan alkoho- lu ter je predkaznovan radi na- silnosti zoper javno stražo in pa ra- di pretepa.

A predkazni ne svedočijo ne- častnega značaja in alkoholizem ne zamore toliko vplivati na duševne zmožnosti, da bi si Piacentini na- ravnost domišljeval, česar ni nikoli pisal. Kajti v tem slučaju bi moral že kazati znake duševne bolezni in ne bi zamogel izpolnjevati svojega poklica, kakor ga še dandanes izpol- njuje. Končno pa so izvedenci z vso odločnostjo potrdili, da je pisava vprašalnega pisma in vinjet od ro- ke Piacentinijeve. Smatrati moramo torej njegovo izpovedbo za popolno- ma zanesljivo in resnično.

Obdolženec se opira na okolnost, da poštna spremnica, s katero se je odposlal zavoj, ni od roke priče pi- sana, dočim trdi priča, da je pisala tudi poštno spremnico, katere je pa izginila.

Stvar je jasna, če se uvaža, da je imela v Trstu pisana poštna spremnica italijanski predpisek. Vled tega je moral Hladnik, ki se je očitno šele kasneje zmisli, da bi ga utegnla italijanska poštna spremnica, oddana v Ljubljani izdati, to spremnico nadomesti s slovensko poštno spremnico, katere pa ni več pisal Piacentini, temveč žena Emi- lija Hladnik. Presel pa je Hladnik, da ima škrtalica na notranji plati italijanski napis, kakor se je že omenilo.

Da bi bil pa — kakor namiguje Hladnik, Piacentini odposlal stru- pene pilule, je pa naravnost neumi- selno. Kajti Piacentini nima pač najmanjšega vzroka streči Mariji Hamerlitz po življenju. On ženo sploh poznal ni, ni bil nikoli s njo v

kakem stiku in nima od njene smrti ničesar pričakovati.

Pač pa je umevno, da sta Fran Hladnik in njegova žena imela po- ved Marijo Hamerlitz odstraniti. V prvi vrsti pride maščevanje zaradi zadržanja Marije Hamerlitz o prili- ki šolstva zakonikih Hladnik v po- šte. Da je ta domneva opravičena, svedoči anonimna dopisnica, katere je bila dne 19. aprila v Ljubljani od- poslana na naslov Marije Hamerlitz in v kateri je pisano: »Da meč osvete mora prodreti!« To razglednico je po mnenju izvedencev pisala Emilija Hladnik pod navodilom Franca Hladnika.

Nadalje pa je upoštevati splošni značaj Hladnikov in njegove razme- re. Skoro enoglasno ga slikajo priče kot lahkomišljenega, površnega, vi- hravega, nestanovitnega človeka, ki dela vtisk pustolovca. Kot 12letni učenec je okradel gospodinj, pri kateri je stanoval; v šoli ni napredo- val. Mati je imela z njim največji križ in ga je končno dala v salezi- janski zavod v Turin, da bi dobil strogo vzgojo. Tu je Hladnik ostal 4 leta. Prišel je potem k vojakom (k mornariči), ter se tu povoljno obna- šal.

Vendar ga tudi vojaške oblasti deloma označujejo kot lenuha, pre- drznega in nezanesljivega človeka. Ko je prišel od vojakov domov, je otvoril z materjo vred vinsko trgo- vino, katere je dobro uspevala. Ni ga pa dolgo držalo doma. Vleklo ga je v Trst, kjer se je, ko je bil še doma, spuščal v razna podjetja in ko se je končno zoper voljo matere oženil (fe- bruarja 1909), preselil se je sploh v Trst.

Njegove muze popisanemu značaju je odgovarjalo njegovo počenjanje v Trstu. Ko se je preselil v Trst, je imel premoženja od matere 7000 K, doto od žene 13.000 K, posojila sva- kov Tomo in Jos. Tollazzi 12.000 kron, torej vsega skupaj čez 30.000 kron. Tekom enega samega leta je Hladnik ves denar zapravil, vrhu te- ga pa napravil še čez 40.000 kron dolga.

Spuščal se je lahkomišljeno v podjetja, katerih ni razumel. Naj- poprej je ustanovil z nekaterimi dru- žabniki potujoči kinematograf in ko je to podjetje propadlo, je Hladnik, ne da bi ga prva slaba izkušnja na- redila opreznega, otvoril v Trstu igrališče z žogami, takozvani »sfe- risterije«, v katero je vtaknil velik del svojega denarja. Njegov cilj in nje- gova želja je edinele bila, postati bo- gat, a ne s trudopolnim vztrajnim delom, temveč na hiter in lahek na- čin. Delo mu ni dišalo; vstajal je s svojo ženo navadno po pol 11. dopol- dne, popoldne in zvečer pa je bilo njegovo bivališče navadno kavarna in kréma. Udeleževal se je podjetij bolj kot »kapitaliste«, ne da bi se po- trudil premišljevat, je - li kapital plodonosno in varno naložen. In ko mu je lastni denar pošel, začel je ži- veti s tujim denarjem. Sferisterij pod vodstvom Hladnika in dveh drugih neizkušenih družtvenikov ni uspe- val. Ko je to Hladnik uvidel, je pro- dal brez pomisleka in kratkoma- celo upravo veliko pod pravo ceno. Dobil je za upravo (les in stole), ki je stala čez 20.000 K, le 4000 K, katere je zase obdržal, ne da bi se brigal, ka- ko se bodo rešile vse obveznosti, ka- tere so nastale vsled tega podjetja.

Nastopal je vedno kot premo- žen, kredita in zaupanja vreden mož. Krogi, s katerimi je občeval, so ga smatrali za lastnika hiše in zemlji- šča v Logatec, kar je Hladnik pustil veljati, dasi ni imel nobenega nepre- makljivega premoženja. Vsled tega so imeli ljudje do njega zaupanje in ko mu je pošel denar, je v začetku brez težav dobival posojila. Končno pa so tudi tozadevno nastopile teža- ve. Hladnik, ki je bil vajen na dobro življenje, je pa denar moral imeti. Dobiti ga je moral na kateribodi način in s tem je začel na pot hu- dodelstva. Začel je izvaljevati posoji- la na goljufiv način, kar se bode po- zneje natančno razmotrivalo. Kot značilno bodi tudi mimogrede ome- njeno, da se je dne 11. aprila t. l., to- rej po atentatu na Marijo Hamerlitz, podal v Monte Carlo v očitnem na- menu, pridobiti s hazardno igro ve- liko denarja. Zaigral pa je denar, katerega je nedolgo poprej izvalil od Alojzija Dolencu. Vračajoč se s Francoske, je premišljal, kako bi iz- našel »sisteme«, s pomočjo katerega bi dvignil banko v Monte Carlo, ter si domišljal, da je res tudi tak »si- stem« našel.

Ni čuda, da je prišel potemt- kam tudi na misel, dobiti od matere denar. Marija Hamerlitz ima pre- ježnjo premoženje, vredno 50.000 do 80.000 K. Za slučaj smrti matere bi Hladnik podedoval precejšnjo premo- ženje, bržkone četrtino. Mati sama mu ni ne vinarja več dala, ker ga je poznala. Denar pa je moral imeti za življenje in ker so vsi upniki začeli pritiskati.

Stična je bila torej velika. Umev- no je potemtakem, da je Fran Hlad-

nik prišel na misel, odstraniti mater in po nji podedovati, če se uvažaže njegov značaj in pa vse druge okol- nosti.

Vse navedene okoliščine pa sve- dočijo, da je Piacentini govoril golo in čisto resnico.

Da se nakana Hladniku ni po- srečila, je pripisovati le srečnemu slučaju, da je izvedel o pošiljavi mož Marije Hamerlitz, kateri je pre- prečil, da ni zaužila poslanega ji strupa.

Kar se tiče sokrivde in sosteril- stva Emilije Hladnik, se je že ome- nilo, da je ona prizadeta pri celi za- devi, ker jo je Marija Hamerlitz od- klonila kot sneho. Da vsled tega ob- telj Tollazzijeva sovraži Marijo Ha- merlitz, sledi iz anonimne dopisnice, polne žaljivih besed, katero je lanko leto pisala sestra Emilije Hladnik, Roza Arko. Izvedenci so soglasno ugotovili, da je naslov na zavoju in pa na poštni spremnici pisan od ro- ke Emilije Hladnik, ravnotako je tu- di že omenjena grozilna dopisnica z dne 19. aprila 1910 pisana od roke Emilije Hladnik in ravno vsebina te razglednice kaže, da Emilija Hladnik ni morebiti kot nevedno sredstvo v Hladnikovih rokah, pisala naslova, temveč da je vedela, zakaj gre. Sode- lovala je torej neposredno pri izdela- vanju zavoja s strupom, oziroma pri odposiljavi.

Zagonetno je, kdo je zavoj na pošti oddal. Da sta bila obtožena toliko previdna, da nista osebno pri- šla na poštni urad, je pač umevno. Poslužila sta se kake tretje osebe, ka- tere morebiti ničesar o zadevi ni ve- dela, in katere je bržkone v Ljublja- ni popolnoma neznana. Te osebe iz- slediti se ni posrečilo.

Krivda obdolženecv glede po- skušenega zastrupljenja Marije Ha- merlitz je torej popolnoma dognana.

Kakor že omenjeno, je bila dne 19. aprila 1910., ko so se že vršile po- izvedbe glede poskušnega umora, v Ljubljani oddana na pošto razgledni- ca z vsebino: »vsa zasledovanja bodo brezuspešna, meč osvete mora pro- dreti še to leto.« Narisana je spodaj mrtvaška glava. Ta razglednica, ki je bila naslovljena na Marijo Ha- merlitz, se je na poštnem uradu za- plenila, ter ni prišla v roke Mariji Hamerlitz. Da je razglednica imela namen, spraviti Marijo Hamerlitz v strah in nepokoj in da je bila v to sposobna, pač ni treba dokazovati z ozirom na že označene razmere. Izve- denci so ugotovili, da je pisala to razglednico Emilija Hladnik in da jo je Fran Hladnik narekoval. Mnenje izvedencev podpirajo vse dosedaj na- vedene okoliščine; le storilci, kateri so se smatrali za popolnoma sigurne, so zamogli vsebino pisati in kaka druga oseba sploh ne pride v po- šte.

Obtožba je tudi tozadevno ute- meljena.

Omenilo se je že, da je Hladnik, ko mu je pošel lastni denar, začel ži- veti s tujim denarjem, s katerim je razpotal ravnotako lahkomišljeno, kakor s lastnim. Ugodna mu je bila okolnost, da so ga ljudje smatrali za premožnega človeka. Ni mu torej bi- lo treba prvotno se naravnost golju- fivih sredstev posluževati, čeravno njegovo postopanje ni bilo povsem pravilno. Kajti misliti si je moral vedno, da ne bo utegnil denarja po- vrniti. Končno pa je začel nastopati naravnost goljufivo.

Imel je znanca, Stefana Quiritti- ja. Sklenila sta, otvoriti kupčijo s čepicami. Quiritti je prevzel delo, Hladnik pa se je zopet udeležil kot kapitalist. Vrhu tega pa je Hladnik nagovarjal Quiritti, naj zavaruje življenje pri kakem zavarovalnem zavodu za 50.000 K. Dal mu je za to- zadevne morebitne stroške 50 K, ter zahteval, da mu mora Quiritti vroči- ti zavarovalno polico, češ, da jo bo on — Hladnik — potreboval pri neki banki. To postopanje Hladnikovo je tudi zelo značilno in razsvetljuje nje- gov značaj in sploh njegovo mišlje- nje in prizadevanje. Nedvomno je pač imel namen, s pomočjo te police dobiti veliko posojilo, katerega ne bi bil nikoli vrnil. Kajti Quiritti je si- romak in ne bi zamogel plačati pre- mij, še manj pa bi jih plačal Hlad- nik. Zavarovalni zavodi Quiritti niso sprejeli. Quiritti je na ta način postal Hladniku dolžan priiloži 400 kron. Ker mu jih ni mogel takoj pla- čati, izročil mu je menico, in sicer na prošnjo Hladnika, glasečo se na 500 kron.

Hladnik mu je namreč zatrje- val, da potrebuje nujno 500 K, ter obljubil Quiritti, da mu povrne 100 K v kratkem času. Nedolgo po- tem, pa je prišel Hladnik zopet h Quiritti (22. februarja 1910) in tr- dil, da prve menice ni mogel v de- nar spraviti, ter prosil Quiritti, naj mu podpiše drugo menico za 500 K, češ, da je našel gospoda, ki mu bo dal na to menico denar. Hkrati pa je pred Quiritti jevali očmi navidezno raztrgal dozdevno staro menico. Qui- ritti meneč, da je stara menica (s dne 9. februarja 1910) uničena in po-







na kar se slav. občinstvo opozarja.

**Pozor!**